

Scrisoare către prietenii mei libertarieni

Cum știți, nu mai sunt libertarian – și asta de câțiva ani buni deja. Ce nu știți, decât probabil puțini dintre voi, e de ce și cum s-a întâmplat asta. Cât îl privește pe „cum”: s-a întâmplat treptat, bucată cu bucată. Despre diferite asemenea bucăți am scris de-a lungul timpului. Sigur, poate ar fi bine să strâng articolele alea într-o carte, pentru a fi mai ușor de urmărit, dar nu simt nevoia s-o fac. Iar dacă n-o fac, e normal ca unora dintre voi să vi se pară neinteligibil întregul proces.

Motivul mai adânc e o deformare profesională care se întâmplă să mă și pasioneze, deci să nu mă pot dezbăra de ea: cercetarea premiselor. Niciodată nu mă mulțumesc cu o teorie dată. După ce mă acomodez suficient cu ea, încep să-i pun întrebări – și până la urmă teoria cedează, iar eu merg mai departe.

Am să încerc să refac aici, pe scurt dar suficient de clar, traseul acestei despărțiri. Însă nu într-o ordine cronologică, ci într-una logică.

Prima linie de separare a fost provocată de o observare mai atentă a condițiilor de posibilitate ale capitalismului. O primă astfel de condiție e piața monetarizată – o piață pe care toate schimburile sunt indirecte. În absența unei astfel de piețe, capitalismul n-ar exista. Invers, cu cât piața monetarizată este mai extinsă, cu cât sunt mai mulți oameni care operează pe această piață, cu atât mai bine.

Problema este însă că oamenii nu se angajează spontan în schimburi exclusiv indirecte. Ca orice alte mamifere, oamenii au nevoie de hrană, de adăpost și de parteneri pentru reproducere. Dacă își obțin direct accesul la resurse de hrană și de adăpost, nu se vor angaja în schimburi indirecte, pentru că n-au de ce – sau se vor angaja doar sporadic, atunci când orice altă soluție de a accede la hrană sau la adăpost a dat greș.

Până în secolul al XIX-lea, piețele monetarizate erau doar insule într-un ocean de economie nemonetară. Pentru a impune capitalismul ca ordine economică în detrimentul vechilor tipuri de economie, e obligatoriu ca schimburile indirecte să devină normă, deci ca doar ele să ajungă să fie folosite. Schimburile directe și accesul direct la hrană și la adăpost trebuie eliminate artificial. Iar asta se face prin impunerea unui sistem universal de impozite, care trebuie plătite exclusiv în monedă.

Impozitele tradiționale erau plătite în bunuri sau în muncă. Asta făcea posibilă existența tuturor tipurilor de schimb, dar și a autarhiei. Când însă impozitele au fost impuse universal, tuturor oamenilor care locuiau pe un anumit teritoriu (lucru care în ordinea premodernă nu se întâmpla) și când respectivele impozi-

te au trebuit plătite exclusiv în monedă, fiecare locuitor a devenit practic obligat să intre constant în schimburi indirecte, pentru a face rost de banii cu care să-și plătească impozitele. Autarhia și accesul direct la hrană și la adăpost au devenit imposibile – iar necesitatea de a te angaja constant în schimburi exclusiv indirecte a devenit încă și mai accentuată din momentul în care hrana și adăpostul au ajuns ele însele să fie impozitate în monedă.

Dacă nu ar exista un sistem universal de impozitare și dacă respectivele impozite nu ar trebui plătite în monedă, ordinea economică ar redeveni rapid cea precapitalistă. Pe scurt, deși insule de capitalism au existat tot timpul de-a lungul istoriei, capitalismul ca ordine economică (prin opoziție cu capitalismul ca excepție) nu e posibil decât dacă există un sistem universal de impozitare, cu impozite plătite în monedă. Altfel, sistemul modern de manufacturare a bunurilor ar fi imposibil din lipsă de clienți pentru bunurile respective: prea puțini oameni ar deține monedă; cei mai mulți ar fi angajați doar în schimburi directe sau ar trăi pur și simplu din autoconsum.

Pe cei care cred că cele de mai sus sunt simple speculații îi rog să studieze cu atenție retragerea romanilor din insulele britanice. Unul din efectele retragerii a fost că localnicii au revenit spontan la economia nemonetară, pentru că brusc nu mai erau obligați să-și plătească impozitele în monedă. Același lucru poate fi constatat în toate teritoriile de pe care se retrage o putere care percepe impozitul în monedă (în special impozitul pe proprietate).

Cu alte cuvinte, ordinea capitalistă (spre deosebire de capitalismul ca excepție – deși pretutindeni unde capitalismul a existat fie și ca excepție, bunăoară în zonele urbane, impozitul era perceput exclusiv în monedă) – ordinea capitalistă așadar nu poate subzista fără un stat care să impună un sistem universal de impozite plătibile exclusiv în monedă.

Firește, constatarea că în absența unui stat care să impună plata în monedă a impozitelor datorate de fiecare cetățean capitalismul ar înceta să mai existe nu pune în discuție decât acea ramură a libertarianismului cunoscută sub numele de anarho-capitalism. Pur și simplu nu putem avea capitalism într-o ordine fără stat. Dacă vrem ordine fără stat, trebuie să fim pregătiți să renunțăm la capitalism (și, în general, la sistemul economic modern). Dacă vrem capitalism (și, în general, tipul modern de economie), trebuie să acceptăm ca obligatorie existența statului.

Minarhiștii – care formează cealaltă ramură libertariană – nu sunt afectați de această linie de argumentare, pentru că și ei

acceptă ca necesară (din alte motive) existența statului. Minarhiștii, după cum le spune și numele, nu se opun existenței statului. Pentru ei însă, singurul tip de stat care este justificat din punct de vedere etic e statul minimal. Orice stat mai extins decât cel înzestrat cu puteri minimale este moralmente nejustificabil.

Teoria etică libertariană (comună anarho-capitaliștilor și minarhiștilor) este centrată pe conceptul de proprietate. De aici pot porni două linii de discuție pe care le voi menționa doar pe scurt.

Una dintre ele pleacă de la observația că noțiunea de proprietate asupra propriei persoane (sau, alternativ, asupra propriului corp) este, la o analiză mai atentă, o noțiune fără sens – adică una căreia nu i se poate atribui niciun înțeles. Dacă proprietarul și proprietatea sunt indiscernabili unul de celălalt, nu putem vorbi cu sens despre proprietarul a ceva care este el însuși/ ea însăși. Sintagma alternativă – „proprietate asupra propriului corp” – ridică la rândul ei probleme interesante și insolubile (separat de problema indiscernabilității). E neclar în virtutea a ce poți fi proprietarul a ceva ce n-ai produs și nici n-ai achiziționat, când dreptul de proprietate se obține (doar) prin producție sau achiziție.

În orice caz, ideea că proprietatea asupra propriei persoane sau asupra propriului corp ar reprezenta ceva de la sine evident nu stă în picioare. Nu e nimic evident cu privire la cele două sintagme.

A doua posibilă linie de discuție pleacă de la constatarea că dreptul de proprietate este un drept „pozitiv”. El este creat ex nihilo printr-o convenție. Ce anume constituie proprietatea lui X, care sunt limitele respectivei proprietăți și ce anume poate să facă și să nu facă X cu proprietatea lui este întotdeauna determinat printr-o convenție (adică nu prin natură). Cu alte cuvinte, dreptul de proprietate este întotdeauna și în mod necesar o construcție artificială.

Oricare dintre aceste două linii de discuție, ambele foarte interesante din punct de vedere filosofic, au consecințe nefavorabile minarhiștilor (și libertarienilor în general, dar am stabilit că în partea asta mă voi ocupa doar de minarhiști). Dar nu pe ele vreau să mă concentrez acum.

Aici vreau să mă opresc asupra altei teze libertariene/ minarhiste, aceea că toate drepturile pe care le putem concepe sunt fie instanțieri particulare ale dreptului de proprietate, fie consecințe ale acestuia. Cu alte cuvinte, orice drept este fie reductibil la dreptul de proprietate, fie derivat din dreptul de proprietate (deci secundar în raport cu el). Teza asta le permite libertarienilor să ofere o posibilă soluție la problema conflictului dintre drepturi: ori de câte ori un drept oarecare intră în conflict cu dreptul de proprietate, respectarea acestuia din urmă are preeminență.

Libertarienii pot sugera soluția asta doar stipulând că orice drept care nu poate fi redus la cel de proprietate sau care nu poate fi derivat din dreptul de proprietate nu este un drept veritabil. (De exemplu, din perspectivă libertariană dreptul la salariu minim, la concediu plătit sau la asistență medicală publică nu sunt drepturi veritabile.) Firește, asta ridică problema circularității argumentului.

Dar de ce dreptul de proprietate este totuși un drept? Mai întâi, pentru că el poate fi recunoscut oricărei persoane umane. Dacă

nu ar fi universal, nu am mai avea de-a face cu un drept, ci cu un privilegiu. În al doilea rând, pentru că definește și descrie o permisiune. Dacă ar preciza o interdicție sau o poruncă, ar fi o obligație. În al treilea rând, pentru că respectiva permisiune impune anumite obligații tuturor celorlalți. Dacă nu ar impune astfel de obligații corelative, nu ar fi un drept, ci o recomandare sau o opinie.

Dar asta înseamnă că orice permisiune recunoscută fiecăruia dintre membrii unei clase (în sensul logic al noțiunii de „clasă”) și care impune obligații corelative pentru fiecare dintre ceilalți membri ai clasei este un drept recognoscibil ca atare – pentru că are toate caracteristicile pe care le are și dreptul de proprietate.

De aici rezultă că, de fapt, există o infinitate de drepturi, fiecare dintre ele fiind independent de toate celelalte, întrucât se referă la o permisiune distinctă de toate celelalte. Cu alte cuvinte, toate drepturile au același statut: egalitatea în drepturi se aplică și drepturilor înșelor, nu doar ființelor umane.

Statul minimal este singurul tip de stat justificat din punct de vedere moral doar dacă dreptul de proprietate este singurul drept posibil. Dar dacă dreptul de proprietate ar fi singurul drept propriu-zis (pentru că toate celelalte fie se reduc la el, fie derivă din el), nici măcar dreptul de proprietate n-ar mai fi un drept. Ar fi o singularitate fără gen proxim, pe care nu o putem numi un drept (fiindcă „drept”, în cazul de față, ar fi un gen proxim).

Dacă, dimpotrivă, putem vorbi despre drepturi, clasa drepturilor trebuie să aibă niște caracteristici pe baza cărora să putem recunoaște un drept și să putem să îl deosebim de orice altceva. Dar atunci dreptul de proprietate nu mai poate fi singurul drept propriu-zis – orice altceva care are aceleași caracteristici ca dreptul de proprietate este la rândul lui un drept.

Iar dacă dreptul de proprietate nu este singurul drept propriu-zis, statul nu mai poate fi doar minimal, pentru că are de protejat mult mai multe drepturi și pentru că are de administrat conflicte inevitabile între drepturi diferite fără să mai aibă o soluție prestabilită la respectivele conflicte.

Mai mult, dacă există o infinitate de drepturi egale între ele, statul minimal nu mai este și nu mai poate fi justificat din punct de vedere etic, pentru că el se concentrează exclusiv asupra unuia dintre aceste drepturi, ignorându-le pe toate celelalte.

Acum, teza că nu putem avea capitalism (și, în general, o ordine economică de tip modern, cvasimonetarizată) în absența statului, combinată cu teza că există o infinitate de drepturi egale între ele (chiar dacă la orice moment de timp numărul acestor drepturi este finit) ne descrie exact statul liberal (cu lista lui de drepturi civile, politice, economice și sociale) caracteristic modernității.

În plus, teza infinității drepturilor justifică din punct de vedere etic acest tip de stat, în detrimentul tuturor celorlalte tipuri (statul minimal, statul totalitar, statul autoritar, statul cu regim hibrid, statul de tip premodern ș.a.m.d.).

Iată așadar cum am încetat să mai fiu libertarian și am devenit liberal.

*Cu prietenie,
Sorin*